

23. května 2024 6:30 **Literatura**

Svět knihy, největší knihkupectví v republice. Komu se veletržní slevy (ne)vyplatí a proč začíná být těžké přečíst román

JOSEF CHUCHMA

Zdroj: Svět knihy Praha

Od čtvrtka do neděle na pražském Výstavišti probíhá Svět knihy. Největší česká literární událost spojená s masivními prodeji knih je po Vánocích pro nakladatele nejúspěšnějším prodejním kanálem. Jak se českému knižnímu trhu daří půl roku po zavedení nulové sazby DPH na knihy?

Měsíc květen se vedle předvánočního času ukazuje být pro české knihy nejexponovanějším obdobím v roce, a to především díky veletrhu Svět knihy Praha.

Ten se již tradičně stává – a bude tomu i v druhé polovině tohoto týdne – suverénně největším „knihkupectvím“ v republice. Zkusme při té příležitosti načrtnout, v jaké kondici se česká knižní branže nachází a v jaké obecnější kulturní a společenské situaci působí.

Co s tisícikorunou v knihkupectví

Když jsem tu na konci minulého roku předkládal [předběžnou bilanci literárního provozu roku 2023](#), končil jsem konstatováním dvou odlišných názorů na to, co nulová sazba DPH na knihy, nastavená od ledna 2024, udělá s cenami.

Ty totiž v předchozích dvou letech u knih stouply snad ještě dramatičtěji než samotná inflace. Pravdu měli ti aktéři knižního podnikání, kteří podotýkali, že ceny dolů nepůjdou, neboť jednak se zvyšují náklady na materiály a tisk, jednak se snižují průměrné počty prodaných výtisků od jednoho titulu, takže ani při nulové DPH nebude prostor pro pokles cen.

Ale cosi pozitivního tu přece jen je: ceny se (prozatím?) nezvyšují. Podílí se na tom jak nulová DPH, tak zkrocená inflace. Radost je to však skromná.

Přečtěte si také

Anketa: Kdy zlevní knihy v knihkupectvích? Nebo nezlevní už vůbec? Ptali jsme se českých nakladatelů

Zůstává faktem, že když jdete do knihkupectví a máte tisícikorunu v kapse, pořídíte si za ni dvě až tři knihy průměrného formátu a rozsahu. Koupit si novou knihu tak může pro řadu českých občanů v roce 2024 být věc i ryze finančního zvažování.

Za stejně peněz méně muziky

Na konci osmdesátých let stála vázaná kniha o rozsahu tří stovek stran řekněme třicet korun a průměrná mzda byla 3170 korun. Výtisk tedy vyšel na setinu měsíčního platu. Dnes to platí v zásadě stejně.

Vloni činila průměrná mzda 43 341 korun. Když si vezmeme jeden překladový a jeden původní český beletristický titul z aktuálních květnových seznamů knižních novinek (pátek co pátek si jej můžete nechat zasílat od [Svazu českých knihkupců a nakladatelů](#)), zjistíme toto:

Onen původní český titul, čtyřsetstránkový životopisný román Jiřího Žáka o slavném malíři Prokletý Modigliani, nese cenovku 449 korun. Překlad románu Zbloudilci italského spisovatele Maria Desiatihho má 328 stran a jeho doporučená cena je 429 korun. Reálná cena je tudíž zhruba stejná jako před pětatřiceti lety.

Je tu ovšem několik podstatných rozdílů. Struktura výdajů tehdejších a nyníšších domácností se velmi liší. Ani kulturní nabídky tenkrát a teď se nedají porovnávat. Vždyť třeba ten, kdo plyně vládne cizími jazyky a nevádí mu displej čtečky, může do sebe od rána do večera nasávat literaturu kterékoliv typu, aniž k tomu potřebuje tuzemskou produkci.

Svět knihy, svátek všech čtenářů i knihkupců. Foto: Svět knihy Praha

Začíná být těžké přečíst román

Kniha jako předmět a literatura jako výtvar se dnes pohybují v daleko konkurenčnějším prostředí než, dejme tomu, před půlstoletím. Pozornost jedinců je podstatným přičiněním technologií natolik atakována, že i pro osoby, které na četbě založily svoji profesionální existenci, může dnes četba znamenat určitý problém.

„Polevuje naše schopnost soustředit se, což opět není jen, možná ani především, individuální vina, ale důsledek sociálního vývoje. Sama cítím, jak pro mě začíná být těžké přečíst román,“ podotkla v dubnu filozofka a publicistka Tereza Matějčková v rozhovoru se Štěpánem Kučerou pro Salon Práva.

„Ve čtyřiaadvaceti jsem zhltila Proustovo Hledání ztraceného času během jednoho krásného léta, což nevím, jestli bych dneska zvládla. A není to jen tím, že člověk pracuje a má spoustu jiných úkolů, jde o tu schopnost vyjmout se z okolního dění a ponořit se do vyprávění. Vidím to i na svém synovi: je mu dva a půl roku, říkám si, že by se mu měly číst pohádky, ale on miluje klipy na YouTube, kde Vlad a Niki něco nalijí do záchodu a ono to bouchne. Tam příběh zkrátka není, je to jen klip,“ svěřila se na domácí poměry nyní mimořádně exponovaná intelektuálka.

Ještě jeden detail, který není bez významu. Výše vzpomenutý román Zbloudilci vyšel jako 280. svazek záslužné edice Světová knihovna. Ta je páteří produkce nakladatelství Odeon, jež spadá do společnosti Euromedia Group, mocného hráče na tuzemském knižním trhu.

Přečtete si také

Manýry zdejšího rybníčku. Knih se prodává méně, ale je kolem nich mnohem víc rámusu

A Zbloudilci jsou vytištěni na očividně méně kvalitním nažloutlém papíru o menší gramáži než předchozích 279 svazků edice, aniž by úměrně tomu cena klesla.

Jinými slovy: za tutéž sumu dostanete do rukou ve srovnání s nedávnou minulostí méně materiální kvality. Kde to jen trochu jde, tam se šetrí, pragmatismus postupuje. A platí to i pro tituly, jež vzhledem ke svému obsahu mnohdy nejsou žádným čtivem.

Těžko tomu může být jinak

Nůžky se prostě rozevírají. Na jedné straně se čím dál častěji nachází takzvaná běžná spotřební produkce. Do ní ovšem lze kupříkladu počítat – vezmeme-li v potaz velkofiremní podnikatelský náhled – právě i tituly z odeonské Světové knihovny.

Na straně druhé se na trhu snaží udržet nakladatelské značky, které mají personální a ekonomickou kapacitu publikovat třeba jen několik málo knih ročně.

Věnují jim ale individuální péči a volí pro ně jedinečná grafická a polygrafická řešení. Snaží se nebýt fabrikou, která musí uživit zaměstnanecký tým, a valit nové a nové svazky.

Jmenovat se dají například nakladatelství Labyrint, Triáda, PositiF, Revolver Revue, Torst či nakladatelství spojená s kulturní či vzdělávací institucí (nakladatelství NAMU, UMPRUM a podobná).

Přečtěte si také

Pět dobrých zpráv o vítězích Magnesie Litery. A proč je tentokrát rozhodně musíte číst

Možná se nastíněný trend může leckterému knihomolovi jevit jako nekulturní a nespravedlivý. Ovšem když vezmeme v potaz jazykově a populačně omezenou českou krajinu, přitom otevřenou globálním technologickým vlivům, těžko tomu může být jinak.

Cirkulární knihy

Knižní podnikání se kromě toho musí vyrovnávat ještě s jedním vlivným faktorem, který je komplexní a dal by se označit jako generačně-kulturně-socioekonomický.

Minulý měsíc o něm v Českém rozhlasu hovořil Tadeáš Kula, zakladatel startupu Reknihy: „Sedmdesát procent generace Z nakupuje second hand, kdežto baby boomers jen třicet procent. A pro třicet procent generace Z tvoří prodej na second hand zároveň i sekundární příjem, takže je to ekonomika sama o sobě.“

Ekonomika druhé ruky je právě i Kulova krajina – v Reknihách, obdobně jako ve značce Knihobot, takzvaně vrací život knihám. V obou případech jde o inovované formy virtuálních antikvariátů.

Knihobot vloni prodal dva miliony výtisků a pod názvem Bookbot expandoval do Rakouska a Německa. Tento druh byznysu se dnes trendově řadí pod pojem cirkulární ekonomika. To je ta, která usiluje o zhodnocování odpadu nebo také o udržování předmětů v oběhu do té doby, dokud jsou funkční. A to knihy umí být relativně dlouho.

Knihy se prodávají méně než dřív. Jak se na knižní trh promítla nová nulová sazba DPH na knihy? Fotografie vznikla v pražském knihkupectví Academia. Foto: Ludvík Hradílek, Deník N

Církulární ekonomika s sebou samozřejmě přináší úspory surovin a obecně spotřeby nových věcí, což však znamená i menší poptávku po nových knihách.

Opakovaně zaznívají hlasy, že generace Z upřednostňuje zážitky před vlastnictvím. Ale její hmotný minimalismus není určován výhradně environmentální odpovědností, nýbrž také nedostupností prostorově komfortnějšího bydlení.

Obytná plocha se stala drahou komunitou; kdo nezdědil byt nebo nemá natolik slušný plat, aby si mohl dovolit splácet hypotéku na velký byt ve výši průměrné měsíční mzdy, nebude mít na obsáhlou knihovnu doma místo. A také: společnost se kulturně natolik proměnila, že rozsáhlá domácí knihovna přestala být statusovou záležitostí.

Za symptomatický pro současné pochyby se dá považovat už na sklonku minulého roku ohlášený [zánik prodejny Academia](#) v centru Brna, k němuž dojde z ekonomických důvodů.

Město s nejvyšším podílem vysokoškoláků na počet obyvatel v republice není s to uživit prodejnu, jejíž nabídka stojí na produkci, jejíž cílovou skupinou jsou právě a především vysokoškolsky vzdělaní lidé.

Papír stále vládne

Není rovněž od věci připomenout jeden technologicko-kulturní paradox. První čtečky e-knih se objevily před čtvrtstoletím a s nimi i hlasy, že „papír“ to má spočítané. Tedy že v dohledné době budou tištěné knihy něco jako bibliofilie pro sběratele, kdežto mainstreamová masa bude mít při sobě celou svou knihovnu ve čtečce.

Přečtěte si také

Český literární rok 2023: Snad to všechno nejsou pouhé slavnosti bezvýznamnosti

Tuzemská realita je v tomhle ohledu daleko skromnější, konzervativnější, zdrženlivější. Předloni (novější údaje zatím nejsou k dispozici) činil na českém trhu úhrnný podíl audioknih a e-knih asi šest procent celkového obrátu.

Podíl sice stoupá, ale velmi pozvolna. (Reálně – zásluhou pirátství – elektronické nosiče poslouchá nebo čte více Čechů než oněch šest procent.)

Každopádně e-knihy provoz žádného nakladatelství neuživí; jsou vždy jen doplňujícím příjmem a pochopitelně mohou být výbornou službou pro zákazníky tehdy, když je papírová edice daného titulu vyprodaná, s dotiskem se nepočítá a pro čtenáře není e-kniha konzumentskou překážkou.

Co to všechno znamená pro nakladatele? Hodně, zejména do budoucna. Když trendy a vlivy sečteme, vyjde nám následující prognóza: Absolutní i poměrný počet lidí, kteří si budou chtít soustavně kupovat knižní produkci, bude klesat.

Knihy se ve své většině stanou rychloobrátkovým zbožím. Produkce, která se tomu bude chtít vymykat, bude ještě více záviset na grantech, sponzorech, mecenáších, na osobním nasazení, kdy nakladatelská činnost bude tak trochu řeholní službou.

Přečtěte si také

Kniha zase bude sekerou na zamrzlé moře v nás. Nakupte to nejlepší na Světě knihy se slevou a leckdy i přímo od autorů

A protože „nadšením nájem nezaplátíš“, nezbude než takové podnikání brát jako poslání a dotovat svých pár vydaných titulů ročně z jiného byznysu (ostatně někteří nakladatelé to takto provozují už dnes).

Kapitalismus a informace

Nejeden kulturně ambicióznější knihkupec, jehož prodejna není součástí některého z řetězců typu Dobrovský či Luxor, hledí na veletrh Svět knihy Praha s nevolí.

Důvodem jsou veletržní slevy, jimž – stejně jako brutálním slevám v Megaknihách, v BookToku a v jiných online knihkupectvích – nemůže takový knihkupec konkurovat. Provozní náklady mu to prostě neumožňují.

Přitom taková prodejna s produkcí, která není vyloženě mainstreamová, zůstává jediným místem, kde si tento druh knih můžete prolistovat, osahat, fyzicky se porozhlédnout po dalších takových novinkách.

Příkladem může být knihkupectví Ostrov sídlící v centru hlavního města na Ostrovní ulici. Provozují ho Martina Hrušková a Vladimír Šebek, který je dlouholetým odpůrcem slevových invazí, při nichž rozdíly v cenách knižních novinek činí i desítky procent.

Přečtěte si také

Přečtěte si knihy, které by se úřadu pro počestnost nelíbily. Možná proto, že je nejde spoutat do binárních škatulek

Šebek by uvítal pevnou cenu knih, která by pro vydaný titul závazně platila po určitou dobu, třeba půlrok, jak je tomu v Německu.

Za totéž pléduje například turnovská knihkupkyně **Alena Radoušová**, která působí v předsednictvu Svazu českých knihkupců a nakladatelů (SČKN). Jenže pevná cena knih má své mocné odpůrce, mimo jiné právě i předsedu této organizace, spisovatele a nakladatele Martina Vopěnku.

Slavnost s ambivalentním významem

Ekonomicky našponovaná situace v knižním podnikání je příčinou toho, že drtivá většina nakladatelství má minimální (anebo nemá vůbec žádné) prostředky na propagaci a marketing.

V době informační jsou tak na tuzemském knižním trhu nedostatkovým zbožím informace. U malých nakladatelů totiž velmi často bývá problém se vůbec dozvědět, že ten či onen titul vydali.

Zájemci se samozřejmě mohou pít po webových stránkách jednotlivých značek. Ale nejednou se mi stalo, že knihu jsem už viděl na pultech, ovšem nakladatelství o ní nezavěsilo informace na svém webu. Informační deficit může jednotlivce částečně zmírnit tím, že si nechá do e-mailu posílat výše zmíněný přehled novinek od SČKN.

Veletrh Svět knihy je bezesporu dobrou platformou pro to, že na jednom místě a v koncentrovaném čase na vlastní oči vidíte, co vyšlo a vychází. Můžete se s nakladateli osobně potkat, i když zejména menší nakladatelství tu nejsou zdaleka všechna.

Deník N na veletrhu Svět knihy 2023. Foto: Kateřina Andělová, Deník N

Ale fakticky je Svět knihy slavností s ambivalentním významem. Když se do babylonského nakupení veletržních stánků ponoříte, snadno vás lapí dojem, že je všechno v pořádku, když tu kolem sebe vidíte tolik báječných titulů.

Všední realita trhu je však taková, že i z relativně velkých měst mizí knihkupectví, která spoluutváří rozmanitost nabídky tím, že nabízejí právě i menšinové tituly.

Tím spíš nabývají na významu akce, jako je v posledních dnech hojně diskutovaná Magnesia Litera, která dokáže upozornit na tituly, jejichž reálná šance prosadit se na knihkupeckých pultech je sama o sobě velmi malá.

Protože nebýt jí, věděl by například o loňské Knize roku, sbírce Miloše Doležala Jana bude brzy sbírat lipový květ, jen zlomek lidí. A prakticky totéž platí pro letošní Knihu roku, prózu Hella Aleny Machoninové. Tu vydalo nakladatelství Maraton, u jehož zrodu stál počátkem roku 2020 dlouholetý redaktor nakladatelství Prostor Richard Štencel.

Přečtěte si také

Zapomenutá Češka a vězeňkyně stalinských lágrů. Drobky, smetí a prach nešťastného osudu stvořily silný debut Hella

Když tady mluvíme o Světě knihy: stánek nakladatelství Maraton na něm najdete. Můžete se tam osobně pana Štencla zeptat, co obnáší provozovat firmičku, která vydává jen několik málo knížek ročně...

Autor je publicista a kritik, editor webu ČT art.

Stručně

- Svět knihy je velkou prodejní akcí, která svědčí i o tom, v jaké kondici je domácí literární branže.
- Lednové zavedení nulové sazby DPH na knihy nevedlo ke snížení cen knih, nenastalo ale ani jejich zvýšení.
- Online antikvariáty a návyky generace Z vedou k oslabování knižní branže, když vrací do oběhu použité knihy v mnohem větší míře než dřív.
- Z menších měst se vytrácí malá knihkupectví.

Pokud máte připomínku nebo jste našli chybu, napište na editori@denikn.cz.